

การบูรณะตำหนักนารีประเวศ พระนครคีรี

พุทธศักราช ๒๕๖๙

สมชาติ จิงสิริอาร์ักษ์*

บทคัดย่อ

ตำหนักนารีประเวศเป็นอาคารกลุ่มหนึ่งของพระนครคีรี จังหวัดเพชรบุรี พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๔ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นราวปีพุทธศักราช ๒๔๐๒-๒๔๐๓ หลังรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ แล้ว “พระนครคีรีถูกปล่อยให้รกร้างตลอดมาทำให้ตำหนักนารีประเวศทรุดโทรมกลายเป็นซากปรักหักพัง ในยุครัชกาลปัจจุบันปีพ.ศ. ๒๕๒๘ ผู้เขียนในฐานะเป็นสถาปนิกกรมศิลปากรได้รับมอบหมายให้เป็นผู้บูรณะตำหนักนารีประเวศให้ฟื้นคืนสภาพเดิม การบูรณะโบราณสถานในเงื่อนไขเช่นนี้ย่อมเสี่ยงต่อการถูกวิจารณ์ว่าทำลายหลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้ง่ายมากหากไม่ใช้หลักฐานที่แท้จริงและหลักวิชาการที่มั่นคงเป็นฐานในการปฏิบัติงาน ดังนั้นจึงเป็นโชคดีที่การบูรณะครั้งนี้ผู้เขียนได้พบรูปถ่ายเก่าของตำหนักนารีประเวศในสภาพก่อนพังทลายมาเป็นหลักอ้างอิงในการบูรณะพร้อมกับทำงานสำรวจสภาพและศึกษาข้อมูลเปรียบเทียบทางกายภาพของอาคารบนพระนครคีรีอย่างละเอียดก่อนลงมือกำหนดรูปแบบการบูรณะ ผลงานบูรณะครั้งนี้จึงเป็นกรณีศึกษาที่น่าสนใจทั้งเรื่องขบวนการและผลที่ออกมา และเนื่องจากการบูรณะจัดอยู่ในระดับการแทรกแซงโครงสร้างที่รุนแรง การจัดพิมพ์บันทึกการบูรณะตำหนักนารีประเวศจึงเป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่งในฐานะบันทึกทางประวัติศาสตร์หน้าหนึ่งของพระนครคีรี

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

๑ ประวัติ

๑.๑ ประวัติอาคารและคุณค่า

ตำหนักนารีประเวศเป็นกลุ่มอาคารหนึ่งในเขตพระราชฐานชั้นในของพระราชวังเดิมพระนครคีรี ตั้งอยู่บนเนินเขาทางด้านตะวันตกของพระที่นั่งเพชรภูมิไพโรจน์ พิกัดความสูงระหว่าง ๘๐-๘๕ เมตร จากระดับน้ำทะเล ตัวตำหนักเป็นตึกชั้นเดียว ๒ หลังมีลานเชื่อมตรงกลางมีกำแพงรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนล้อมรอบ ด้านหน้าตำหนักมีบันไดใหญ่ทอดลงไปยังลานปูอิฐที่ต่ำกว่า หน้าลานมีประตูใหญ่ซึ่งกั้นระหว่างตำหนักกับพระที่นั่งสันถาคารสถาน ถัดจากลานลงไปมีตึกเล็ก ๆ ลักษณะแบบเดียวกับตำหนักเป็นห้องส้วมโบราณ อาคารเหล่านี้มีรูปแบบผสมกันระหว่างลักษณะแบบตะวันตกและจีนโดยเฉพาะรูปหน้าบันและทรงหลังคาแสดงให้เห็นอิทธิพลของสถาปัตยกรรมแบบนีโอคลาสสิกในศตวรรษที่ ๑๙ ที่ชัดเจนมากและนับเป็นอาคารแบบแรกๆ ในสมัยรัตนโกสินทร์ที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของตะวันตกอย่างชัดเจนหลังจากอิทธิพลนี้หายไปตั้งแต่สิ้นรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเป็นต้นมา

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างพระนครคีรีขึ้นระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๐๒-๒๔๐๓ ตำหนักนารีประเวศถูกสร้างขึ้นพร้อมกับพระราชวังและตำหนักอื่นๆ ในเวลานั้นความจริงแล้วไม่มีผู้ใดทราบชัดว่าตำหนักกลุ่มนี้มีชื่อแน่นอนว่าอะไรชื่อที่เรียกขานกันในปัจจุบันนำมาจากชื่อประตูทางเข้าซึ่งตั้งอยู่หน้าตำหนักนั่นเอง ประโยชน์ใช้สอยของตำหนักนี้คงเป็นที่ประทับฝ่ายในและสนมเพราะจากตำแหน่งที่ตั้งที่เป็นสัดส่วนมากและลึกเข้าไปจากทางเดินทั่วไป

๑.๒ ประวัติการบูรณะปฏิสังขรณ์

ไม่มีหลักฐานใดกล่าวถึงการบูรณะตำหนักนี้ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเสด็จมาประทับพระนครคีรีหลายครั้ง ไม่มีการบันทึกถึงความเสียหายของอาคารใดๆ บนพระนครคีรี ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเสด็จมาประทับพระนครคีรีบ้างและเริ่มมีบันทึกถึงความชำรุดทรุดโทรม และอาคารบนพระนครคีรี และมีบันทึกการบูรณะในปี พ.ศ. ๒๔๒๖ ครั้งหนึ่ง แต่ก็ได้กล่าวถึงตำหนักนารีประเวศแต่อย่างไร

ตำหนักนารีประเวศถูกทอดทิ้งและชำรุดทรุดโทรมเรื่อยมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ จนกลายเป็นซากอาคารในที่สุด อย่างไรก็ตามในปี พ.ศ. ๒๔๗๘ กรมศิลปากรได้สำรวจและประกาศขึ้นทะเบียนพระนครคีรีเป็นโบราณสถานของชาติ ด้วยเหตุนี้จึงมีโครงการบูรณะพระนครคีรีรวมทั้งตำหนักนารีประเวศใน ๕๐ ปีต่อมา

๒

การสำรวจสภาพอาคาร

ก่อนการบูรณะอาคารนี้ชำรุดปรักหักพังจนเป็นเพียงซากอาคาร สภาพอาคารเหลือเพียงกำแพงบางส่วนเท่านั้น พื้นและหลังคาพังทลายไปหมดสิ้น พื้นที่ตั้งโดยทั่วไปปกคลุมไปด้วยต้นไม้และวัชพืชขึ้นหนาแน่น ดังนั้นก่อนที่สถาปนิกจะสามารถกำหนดจุดมุ่งหมายในการบูรณะจะต้องทราบข้อมูลกายภาพของอาคารโดยละเอียดก่อน การสำรวจสภาพอาคารนี้จึงมีจุดมุ่งหมายเพื่อจะรวบรวมข้อมูลทางกายภาพของอาคารและที่ตั้งทั้งหมด แล้วนำมาวิเคราะห์หาวิธีการบูรณะที่เหมาะสมต่อไป

การสำรวจสภาพอาคารตำหนักนารีประเวศได้ใช้วิธีการ ๔ วิธีด้วยกันคือ

๒.๑ การตรวจสอบสภาพด้วยตาเปล่า [VISUAL INSPECTION]

๒.๒ การวัดระยะ [MEASURING]

๒.๓ การสำรวจระดับอาคารด้วยกล้องวัดระดับ

๒.๔ การถ่ายภาพ

๒.๑ การตรวจสอบสภาพด้วยตาเปล่า [VISUAL INSPECTION]

วิธีนี้คือการบันทึกสภาพอาคารตามที่ได้เห็นด้วยตาเปล่าของผู้สำรวจซึ่งปฏิบัติบนพื้นดินและจุดที่สามารถเข้าถึงได้เท่านั้น การตรวจจะเริ่มจากหลังคาและกำแพงแต่ละด้านของด้านนอกอาคารและเริ่มใหม่ที่ภายในอาคารที่ละห้อง โดยเริ่มต้นจากพื้นผนังแต่ละด้าน เพดานและอุปกรณ์อาคารต่างๆ จากนั้นจะสำรวจสภาพพื้นที่ตั้งอาคาร

ข้อมูลจากการตรวจสอบสภาพจะบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรเรียกว่า บันทึกการตรวจสอบสภาพอาคาร [REPORT ON THE INSPECTION] ซึ่งพอจะสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

สภาพของตำหนักนารีประเวศก่อนบูรณะ (โดยสรุป)

ภายนอก

หลังคา สู่สูญหายหมด

กำแพง เหลือเพียง ๔ แนว จาก ๘ แนว สภาพทรุดโทรมมาก

ภายใน

พื้น สู่สูญหายหมด เหลือแต่กองซากอิฐปูน

กำแพง เหลือเพียง ๔ แนว จาก ๘ แนว สภาพทรุดโทรมมาก

หลังคาสู่สูญหายหมด

๒.๒ การวัดระยะ

การวัดระยะต่างๆของอาคารใช้บุคลากรที่ประกอบด้วยผู้ถือเทปวัด ๒ คนและผู้จัดระยะซึ่งเป็นผู้ร่างแบบ ๑ คน อุปกรณ์ที่ใช้คือเทปวัดขนาด ๒๐ เมตร ๕ เมตรและ ๓ เมตร อุปกรณ์ประกอบได้แก่ไม้รวกขนาด ๓-๕ เมตร และบันไดขนาด ๓-๕ เมตร ๑ อัน

๒.๓ การสำรวจระดับอาคารด้วยกล้องวัดระดับ

เนื่องจากอาคารนี้ตั้งอยู่บนเชิงเขาที่มีระดับต่างๆกันมากอีกทั้งอาคารก็อยู่ในสภาพที่หักพังมาก การสำรวจด้วยตาเปล่าไม่สามารถทราบถึงระดับและความสัมพันธ์ของตัวระดับต่างๆได้ จึงจำเป็นต้องใช้กล้องวัดระดับช่วย

ตำแหน่งต่างๆที่ต้องใช้กล้องวัดระดับหาค่าได้แก่ตำแหน่งที่คาดว่าจะเป็น

๑. ฐานอาคารภายนอก

๒. พื้นภายนอกอาคาร

๓. พื้นภายในอาคาร

๔. ลานและชั้นบันได เป็นต้น

๒.๔ การถ่ายภาพ

ใช้กล้อง SINGLE LENSE REFLECT ขนาด ๕๐ มิลลิเมตร ฟิล์มเนกาทีฟขนาด ๓๕ มิลลิเมตร ถ่ายภาพทุกจุดสำคัญของอาคาร เช่น รูปด้านภายนอก รูปด้านภายใน ส่วนรายละเอียดและสภาพที่ตั้ง เป็นต้น

การวิเคราะห์

๓.๑ การวิเคราะห์หารูปแบบที่ถูกต้อง

ปัญหาสำคัญของการบูรณะอาคารนี้คือ อาคารมีสภาพพังทลายจนหารูปแบบเดิมไม่ได้ในเบื้องต้น การวิเคราะห์หารูปแบบที่ถูกต้องจึงต้องปฏิบัติตามหลักการสำคัญ ๓ ประการคือ

๓.๑.๑ หลักฐานรูปถ่ายเก่า (ภาพที่ ๑)

นับเป็นความโชคดีอย่างมากที่ผู้เขียนได้ค้นพบภาพถ่ายทางอากาศของพระนครคีรีในมุมมองที่เห็นตำหนักนารีประเวศอย่างค่อนข้างชัดเจน ภาพถ่ายดังกล่าวถ่ายจากเครื่องบินในทศวรรษของปีคริสต์ศักราช ๑๙๔๐ (ไม่สามารถอ่านปีที่ถ่ายได้ชัดเจนจากรูปถ่ายว่าเป็นปีคริสต์ศักราช ๑๙๔๐ หรือ ๑๙๔๑) ในภาพยังแสดงให้เห็นชัดเจนว่าตำหนักนารีประเวศเป็นเรือนแฝด ๒ หลังต่อเชื่อมด้วยลาน หลังคาเป็นทรงจั่วมีชายคายื่นคลุมระเบียง ภาพถ่ายนี้นับเป็นหลักฐานสำคัญที่สุดที่สามารถนำมาเป็นหลักอ้างอิงในการบูรณะซากอาคารปัจจุบันให้กลับคืนรูปแบบเดิมได้ใกล้เคียงความจริงมากที่สุด โดยผู้บูรณะสามารถพูดได้เต็มปากว่าได้ทำตามหลักฐานของจริงไม่ใช่การ “สันนิษฐาน” ซึ่งแม้จะอ้างว่ามีเหตุผลอย่างไรก็ตามถ้าไม่มีรูปให้เห็นจริงๆ ก็ถือว่าเป็นการเดาประเภทหนึ่งนั่นเอง (ซึ่งใน Venice Charter เรียกว่า a priori)

ภาพที่ ๑

รูปถ่ายเก่าพระนครคีรี

ประมาณทศวรรษที่ ๑๙๔๐

ที่มา : กองหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร

๓.๑.๒ หลักฐานที่คงเหลืออยู่ในที่ตั้ง

ซากปรักหักพังของสิ่งก่อสร้างที่หลงเหลืออยู่ เช่น ส่วนของผนังที่ปูนฉาบกระเทาะหลุดออกจนถึงเนื้ออิฐได้บ่งถึงแนวกำแพงเดิมที่วิ่งมาพบ ณ จุดนั้น ช่องหรือรูต่างๆบนกำแพงบ่งบอกถึงตำแหน่งซึ่งเคยเป็นที่วางหัวคาน ตง หรือจันทัน เป็นต้น

หลักฐานที่เหลือนี้นี้เมื่อนำไปวิเคราะห์ประกอบกับหลักฐานการที่ ๓ และ ๔ ก็สามารถสันนิษฐานรูปแบบอาคารที่ถูกต้องได้

๓.๑.๓ การเปรียบเทียบจากอาคารอื่นที่มีขนาดและประโยชน์ใช้สอยใกล้เคียงกัน [SIZE & TYPE COMPARATIVE STUDY]

เป็นการศึกษาเพื่อหาข้อมูลเรื่องรูปแบบอาคารจากอาคารอื่นในที่ตั้งเดียวกันที่มีขนาดและประโยชน์ใช้สอยคล้ายๆกัน การศึกษาแบบนี้จะช่วยให้ข้อมูลรายละเอียดซึ่งหลักฐานที่เหลืออยู่ในที่ตั้งของอาคารที่จะบูรณะไม่ชัดเจน เช่น รูปแบบของหลังคา รูปแบบกระเบื้อง รูปแบบประตูหน้าต่าง รูปแบบบันได รูปแบบพนักันบันได เป็นต้น

เนื่องจากอาคารพระนครคีรีประกอบด้วยอาคารถึง ๕๐ หลัง ซึ่งล้วนแต่มีรูปแบบการวางผังและการก่อสร้างสัมพันธ์กันทั้งสิ้น จึงสามารถศึกษาเปรียบเทียบกันได้ ข้อมูลบางอย่างของอาคารหนึ่งที่ชำรุดไปสามารถสืบหาได้จากอาคารหลังอื่นๆ

ภาพที่ ๒

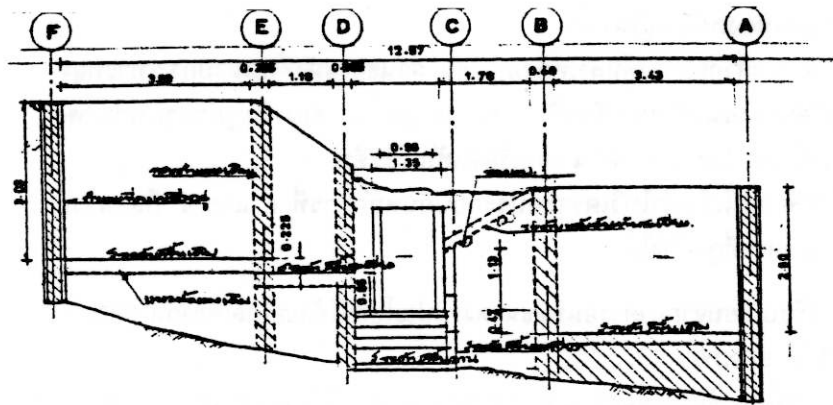
สภาพตำแหน่งนาริประเวศก่อนบูรณะ
หลังคาและพื้นชำรุดไปจนหมดสิ้น

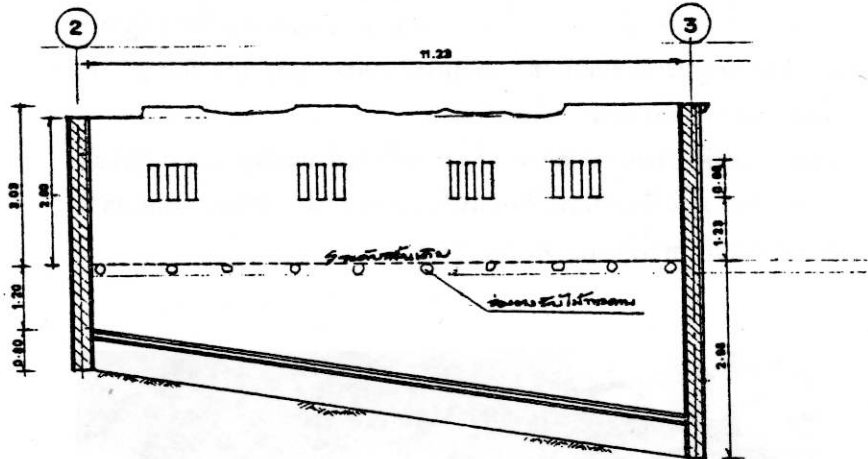
ภาพที่ ๓

สภาพภายในตำแหน่งนาริประเวศก่อนบูรณะ

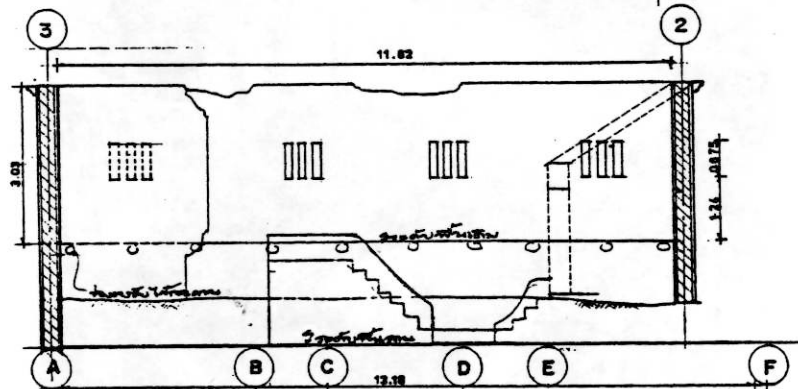
๒
A-I
รูปด้าน ก 1:75

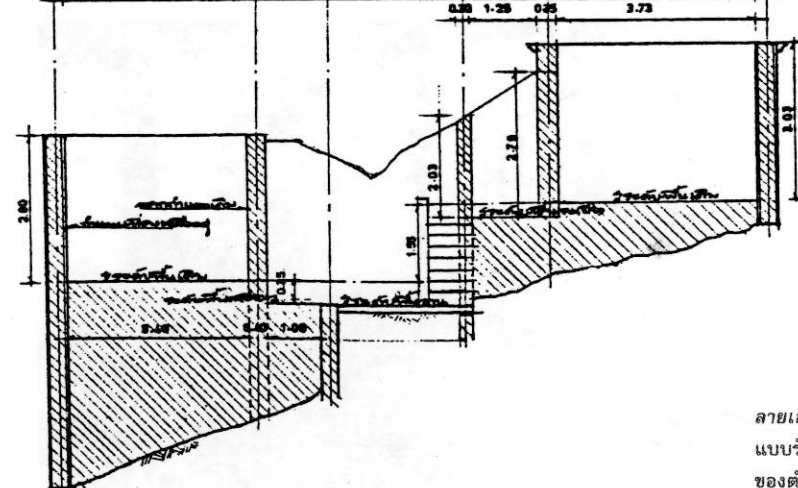
๓
A-I
รูปด้าน ข 1:75

๔
A-I
รูปด้าน ค 1:75

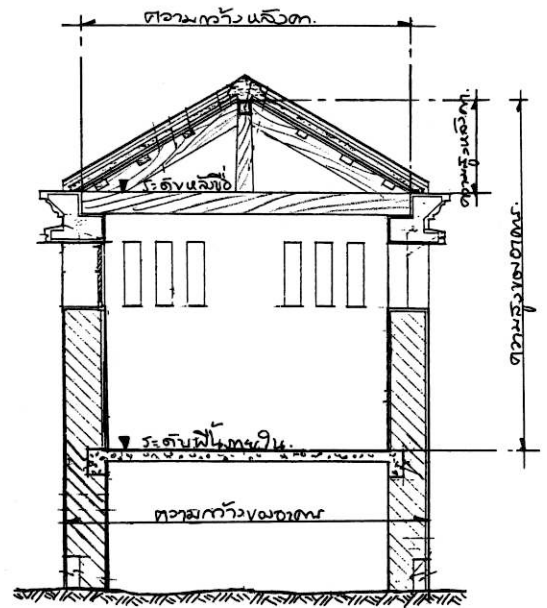

๕
A-I
รูปด้าน ง 1:75

ลายเส้นที่ ๑
แบบรังวัดสภาพก่อนการบูรณะ
ของตำหนักนารีประเวศ

- สายเส้นที่ ๒
การศึกษาสัดส่วนอาคาร
๑. อัตราส่วนความกว้างของอาคาร : ความสูงของอาคาร
 ๒. อัตราส่วนความสูงของหลังคา : ความกว้างของหลังคา

๓.๑.๔ การเปรียบเทียบสัดส่วน

เป็นการศึกษาหารายละเอียดของขนาดที่ถูกต้องขององค์ประกอบอาคารต่างๆ ที่สูญหายไป เช่น ขนาดความสูงของหลังคา ขนาดความสูงและความกว้างของประตู หน้าต่าง พนักกระเบื้อง ขนาดหน้าต่างของเสาและคาน เป็นต้น

ในการบูรณะตำหนักนารีประเวศนี้แม้เราจะทราบหลักฐานดั้งเดิมของอาคารจากรูปถ่ายเก่าก็จริง แต่รูปถ่ายก็มีขนาดเล็กเกินกว่าที่จะบอกขนาดและระยะที่ถูกต้องแน่นอนได้ ดังนั้นในการกำหนดแบบบูรณะจึงต้องอาศัยการเปรียบเทียบสัดส่วนเพื่อหาค่าของตัวเลขที่เหมาะสมที่สุด ในการบูรณะกรณีนี้ได้ศึกษาเปรียบเทียบสัดส่วนจากอาคารลักษณะเดียวกันในหมู่พระที่นั่ง สันถาคารสถานซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณที่ต่อเนื่องกันและมีสภาพสมบูรณ์พอที่จะนำมาเป็นแบบอย่างได้ สัดส่วนที่ศึกษาเปรียบเทียบที่สำคัญ ได้แก่

๑. อัตราส่วนความกว้างของอาคารต่อความสูงของอาคาร ผลการศึกษามีค่าระหว่าง ๑ : ๐.๙๖ ถึง ๑ : ๑.๒๙

๒. อัตราส่วนความสูงของหลังคาต่อความกว้างของหลังคา ผลการศึกษามีค่าระหว่าง ๑ : ๓.๑๑ ถึง ๑ : ๔.๑๓

๓. อัตราส่วนของความกว้างต่อความยาวของช่องประตูและหน้าต่าง ผลการศึกษามีค่าระหว่าง ๑ : ๑.๕ - ๑ : ๒.๒๔ สำหรับประตู และ ๑ : ๑.๕๖ ถึง ๑ : ๑.๕๘ สำหรับหน้าต่าง

๔. ขนาดของไม้โครงสร้างหลังคา ผลการศึกษามีค่าระหว่าง ขนาด ๐.๑๒ x ๐.๑๓ - ๐.๑๒ x ๐.๒๑ เมตร สำหรับช่อ, ขนาด ๐.๒๐ x ๐.๐๖ - ๐.๒๓ x ๐.๐๖ เมตร สำหรับจันทัน ขนาด ๐.๑๕ x ๐.๐๕ - ๐.๑๖ x ๐.๐๕ เมตร สำหรับดั่ง, ขนาด ๐.๑๑ x ๐.๑๑ - ๐.๑๓ x ๐.๑๓ เมตร สำหรับบอกไก่

๓.๒ การใช้สี

ใช้หลักการทำตามของเดิมคือ สีของอาคารเป็นสีของวัสดุที่ใช้ฉาบผนังคือปูนขาวขัดมัน สีของประตูหน้าต่างและส่วนที่เป็นไม้ใช้สีเดียวกับอาคารอื่นในกลุ่มพระราชวังนี้ที่ยังเหลือหลักฐานพอที่จะศึกษาได้

แนวความคิดในการบูรณะปฏิสังขรณ์

๔.๑ หลักการทั่วไป

ในการอนุรักษ์โบราณสถานตามหลักการสากลในปัจจุบันนี้มีแนวทางปฏิบัติใหญ่ๆ ๒ ประการคือ

๔.๑.๑ การสงวนรักษา [PRESERVATION]

ได้แก่การอนุรักษ์แบบรักษาสภาพเดิม [EXISTING CONDITION] ใช้กับการอนุรักษ์โบราณสถานประเภทซากอนุสรณ์สถาน [ANCIENT MONUMENT] ซึ่งไม่มีประโยชน์ใช้สอย แต่มีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดีและจิตใจ นอกจากนี้ยังใช้กับโบราณสถานที่ยังมีประโยชน์ใช้สอยอยู่ [HISTORIC BUILDING] เช่น พระราชวัง วัดวาอาราม ที่มีสภาพสมบูรณ์ดีเยี่ยม

๔.๑.๒ การบูรณะปฏิสังขรณ์ [RESTORATION]

ได้แก่การอนุรักษ์ที่มุ่งรื้อฟื้นความงาม ความสมบูรณ์ดั้งเดิมของโบราณสถานให้กลับคืนมา การอนุรักษ์แบบนี้จะมีการเปลี่ยนแปลง เพิ่มเติม หรือแก้ไขโบราณสถานให้กลับคืนสภาพที่สมบูรณ์ดังแต่ก่อน แต่ทั้งนี้การดำเนินการต้องอยู่บนพื้นฐานของหลักวิชาการและการบูรณะแบบสากลคือ

๔.๑.๒.๑ จะต้องเคารพในวัสดุดั้งเดิมและหลักฐานข้อมูลที่เป็นของแท้

๔.๑.๒.๒ จะต้องมีการบันทึกโดยละเอียดถึงสภาพของอาคารก่อนบูรณะและขณะบูรณะ

๔.๑.๒.๓ หลักฐานทางประวัติศาสตร์จะต้องไม่ถูกทำลาย บิดเบือนหรือเคลื่อนย้าย

๔.๑.๒.๔ การบูรณะต้องน้อยที่สุดเท่าที่จำเป็น

๔.๑.๒.๕ การบูรณะต้องอยู่ภายใต้ความเคารพต่อสุนทรียภาพ ประวัติศาสตร์ และกายภาพของโบราณสถานนั้น

การบูรณะปฏิสังขรณ์โบราณสถาน [RESTORATION] จะใช้กับโบราณสถานที่ยังมีประโยชน์ใช้สอยอยู่ [HISTORIC BUILDING] เช่น พระราชวัง วัดวาอาราม ที่มีสภาพเสื่อมโทรมหรือชำรุดเป็นต้น จุดมุ่งหมายของการบูรณะปฏิสังขรณ์นั้น นอกจากจะต้องการรักษาโบราณสถานนั้นแล้ว ยังมุ่งให้มีการใช้สอยอาคารนั้นด้วย [ACTIVE USE] ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการทำนุบำรุงรักษา [MAINTENANCE] อาคารอย่างต่อเนื่องอันจะเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้โบราณสถานมีอายุยืนอยู่ได้ต่อไป

๔.๒ หลักการเฉพาะกรณี

ในการอนุรักษ์ตำหนักนารีประเวศนั้นสถาปนิกใช้วิธีการแบบบูรณะปฏิสังขรณ์ [RESTORATION] เพราะอาคารนี้เป็นส่วนหนึ่งของพระราชวังพระนครคีรี ซึ่งเป็นกลุ่มโบราณสถานที่มีประโยชน์ใช้สอยอยู่ [HISTORIC BUILDING] แม้ว่าสภาพตำหนักก่อนบูรณะจะพังทลายจนเหลือแต่กำแพง แต่ก็สามารถรวบรวมหลักฐานพอที่จะบูรณะกลับไปรูปแบบเดิมได้ รวมทั้งตำหนักนี้ก็ไม่ใช่โบราณสถานประเภทซากโบราณสถานดั้งเดิม [ANCIENT MONUMENT] ที่มีอายุมากมายหลายร้อยปี และมูลเหตุแห่งการชำรุดก็ไม่มีนัยสำคัญทางประวัติศาสตร์โบราณคดี เช่น อยุธยาหรือสุโขทัย ซึ่งจะต้องสงวนรักษาสภาพดั้งเดิมไว้

นอกจากการบูรณะปฏิสังขรณ์ [RESTORATION] ตำหนักนารีประเวศเพื่อการรื้อฟื้นรูปแบบสถาปัตยกรรมที่สำคัญแบบหนึ่งของกรุงรัตนโกสินทร์ให้กลับคืนมาแล้ว จุดมุ่งหมายสำคัญอีกประการหนึ่งคือ การจัดให้อาคารนี้มีประโยชน์ใช้สอย [REHABILITATION] อีกครั้งหนึ่งเพื่อ

จะได้มีการดูแลรักษาอย่างต่อเนื่องให้อาคารคงอยู่ตลอดไป การอนุรักษ์เช่นนี้จึงเกิดประโยชน์ทั้งด้านวัฒนธรรมและเศรษฐกิจควบคู่กันไป

ปัจจุบันตำหนักนารีประเวศเป็นที่ทำการของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระนครศรี

๕

เทคนิคการบูรณะ

เทคนิคในการบูรณะแบ่งได้เป็น ๒ ด้าน คือ เทคนิคทางโครงสร้างและวัสดุ และการกำหนดแบบบูรณะทางสถาปัตยกรรม

๕.๑ เทคนิคทางโครงสร้างและวัสดุ

มีจุดมุ่งหมายในการรักษาโครงสร้างและวัสดุเดิมที่เหลืออยู่ให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ขณะเดียวกันก็เสริมความมั่นคงให้กับส่วนของอาคารที่ยังเหลืออยู่นั้นและส่วนของอาคารที่จะต่อเติมโดยใช้วิธีการดังต่อไปนี้

๕.๑.๑ ผังคานคอนกรีตเข้าไปในเนื้อผนังอิฐเดิม[CONCRETE TECHNIQUE] เพื่อรัดผนังทั้งหมดให้เป็นกรอบ [FRAME] เดียวกันในตำแหน่งสำคัญของอาคาร ได้แก่ ส่วนบนของผนังฐานอาคาร รอบช่องเจาะของผนัง และจุดที่จะเจาะประตู หน้าต่าง เป็นต้น (ดูรายละเอียดในแบบ)

๕.๑.๒ ซ่อมแนวปูนก่อของผนังใหม่หมด [RE-POINTING] โดยการสกัดปูนก่อเก่าออกแล้วอัดปูนก่อใหม่เข้าแทนที่ ใช้ส่วนผสมของปูนก่อที่ไม่แข็งไปกว่าเนื้ออิฐเดิม เพื่อให้ก่ออิฐยึดกันได้แข็งแรงทั่วทั้งผืนกำแพงเช่นเดิม (ดูรายละเอียดในรายการบูรณะ)

๕.๑.๓ ฉาบปูนผนังใหม่ด้วยปูนขาว [RE-RENDERINGS] เนื่องจากปูนฉาบเดิมที่ชำรุดจะหมดสภาพที่จะรักษาต่อไปจึงต้องสกัดทิ้งแล้วฉาบปูนใหม่ด้วยปูนขาวผสมทราย (ปูนหมัก) ฉาบรองพื้น และฉาบทับหน้าด้วยปูนขาวขัดมัน (ปูนดำ) ปูนฉาบแบบนี้มีส่วนผสมและเนื้อวัสดุ

ภาพที่ ๕

ตำหนักนารีประเวศขณะบูรณะกำแพงที่ชำรุดหายไป

ภาพที่ ๕

ตำหนักนารีประเวศขณะขึ้นโครงหลังคาใหม่

ภาพที่ ๖

การเสริมความมั่นคงกำแพงเดิม
โดยใช้คานคอนกรีต

ภาพที่ ๗

การบูรณะกำแพงเดิมที่พังทลายไป

ภาพที่ ๘

การมุงหลังคาใหม่

ใกล้เคียงกับปูนฉาบโบราณมาก ประโยชน์คือ มีความแข็งแรงใกล้เคียงกับเนื้ออิฐโบราณ ซึ่งเป็นผนัง มีการยึดหดตัวใกล้เคียงกับเนื้ออิฐโบราณซึ่งเป็นผนังทำให้ลดการร้าวของปูนฉาบ และการแตกร้าวของก้อนอิฐได้ นอกจากนี้เนื้อปูนฉาบซึ่งมีความพรุนพอที่จะให้ความชื้นที่มีอยู่ในกำแพงระเหยออกไปได้ง่ายกว่าปูนซีเมนต์ปอร์ตแลนด์

๕.๒ การกำหนดแบบบูรณะ

มีจุดประสงค์ในการสร้างส่วนของอาคารที่พังทลายไปให้ครบถ้วนสมบูรณ์เพื่อให้อาคารใช้งานได้ แต่ทั้งนี้ได้ควบคุมให้ทำเท่าที่จำเป็นเท่านั้น และเคารพต่อการออกแบบเดิมเป็นสำคัญ ได้แก่

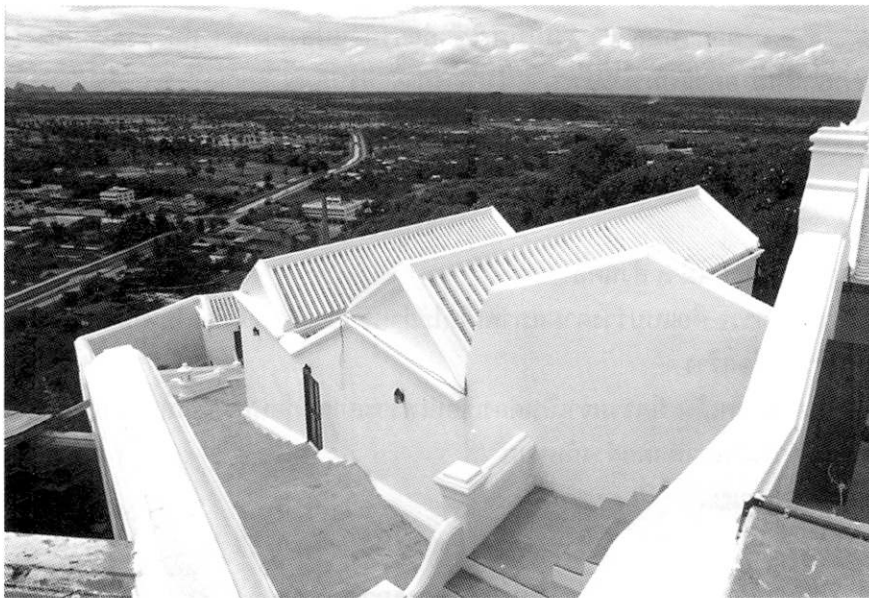
๕.๒.๑ การกำหนดแบบบูรณะหลังคาและพื้นภายในอาคารใหม่ เรื่องสำคัญที่สุดของการบูรณะคานหันทันบริเวณคือ การกำหนดแบบบูรณะหลังคาใหม่แทนหลังคาเก่าที่พังทลายไป จากหลักฐานรูปถ่ายเก่า (ภาพที่ ๑) ในข้อ ๓.๑.๑ ผู้เขียนจึงได้กำหนดให้อาคารนี้มีหลังคาเป็นแบบจั่วตามของเดิม แต่เนื่องจากภาพมีขนาดเล็ก ขนาดที่แน่นอนของจั่วจึงต้องกำหนดเอง ในการนี้ผู้เขียนกำหนดรายละเอียดของขนาดและสัดส่วนของหลังคาจากการศึกษาข้อมูลแวดล้อมในข้อ ๓.๑.๒, ๓.๑.๓ และ ๓.๑.๔ เป็นเกณฑ์ ถึงเช่นนั้นก็ตามก็ยังคงต้องใช้ดุลยพินิจในการตัดสินใจอยู่บ้าง เพราะข้อมูลไม่ได้ชี้ชัดว่าอาคารกว้างขนาดนี้ต้องมีหลังคาสูงตายตัวเท่าไร ตัวเลขจะอยู่ในช่วงที่เป็นไปได้ตั้งแต่ ๑ : ๓.๑๑ ถึง ๑ : ๔.๑๓ ผู้เขียนได้เลือกเอาตัวเลขค่ากลางๆ คือ ๑ : ๓.๔๒ และ ๑ : ๓.๒๕ ตามลำดับ สำหรับอาคาร ๒ หลังที่ปราศจากหลังคานั้น เพราะเป็นความสูงพอเหมาะที่จะไม่ทำให้หลังคารั่วได้ง่ายถ้าต่ำกว่านี้ ดังเป็นปัญหาของการก่อสร้างพระราชวังแห่งนี้มาตั้งแต่เริ่มต้นหรือถ้าให้หลังคาสูงกว่านี้ก็อาจทำให้ดูผิดส่วนได้ เมื่อเลือกค่าความสูงหลังคาได้แล้ว อัตราส่วนความกว้างของอาคารต่อความสูงของอาคารก็จะออกมาอัตโนมัติเป็น ๑ : ๐.๙๖ และ ๑ : ๐.๙๙ ตามลำดับซึ่งก็อยู่ในช่วงสัดส่วนของกลุ่มอาคารดั้งเดิมคือระหว่าง ๑ : ๐.๙๖ ถึง ๑ : ๑.๒๙ (ดูข้อ ๓.๑.๔)

การสร้างหลังคาและพื้นภายในใหม่นี้จะยึดถือแนวตั้งเดิมของหลังกำแพงและแนวพื้นเป็นหลัก ดังปรากฏเป็นร่องรอยในกำแพงให้เห็นเป็นช่องๆ ซึ่งบ่งบอกว่าเป็นจุดที่วางคานไม้พื้นถ้าอยู่ด้านล่างของกำแพง และเป็นที่วางซื่อหากอยู่บนหลังกำแพงเป็นต้น

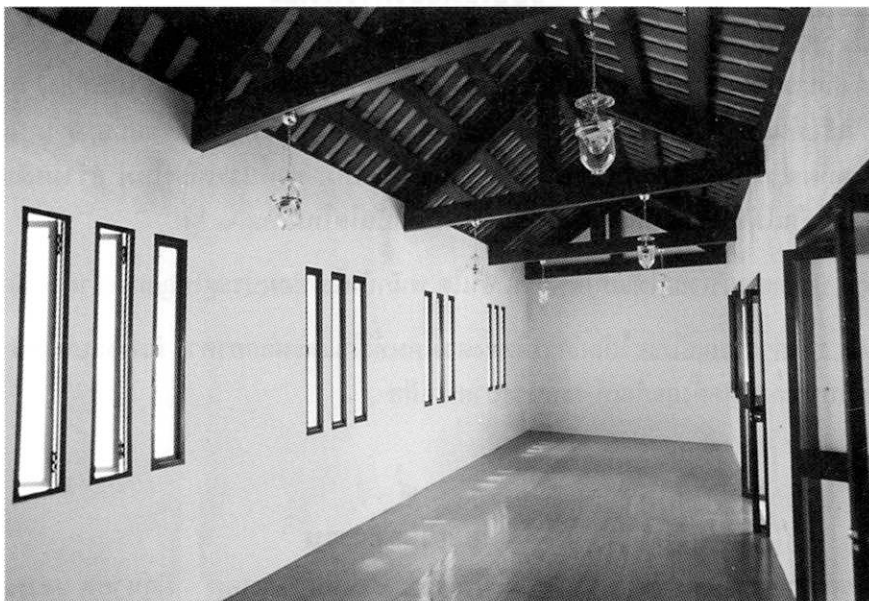
วัสดุและวิธีการก่อสร้างทั้งหลังคาและพื้นใช้แบบของเดิมเป็นเกณฑ์ รอยต่อของไม้โครงสร้างใช้วิธีบากเข้าเตี้ยแบบโบราณและยึดเพิ่มด้วยนอต-สกรู เพื่อเพิ่มความแข็งแรง

๕.๒.๒ สร้างส่วนประกอบอาคารอื่นๆ ได้แก่ ลาน บันได และพนัง เป็นต้นที่ขาดหายไปให้ครบถ้วนสมบูรณ์

๕.๒.๓ ออกแบบเพิ่มเติมและแก้ไข เป็นการกระทำเพื่อให้อาคารใช้งานได้ดีเหมาะสมกับประโยชน์ใช้สอยที่เปลี่ยนแปลง แต่ทั้งนี้ได้ทำเท่าที่จำเป็นเท่านั้นและยึดถือรูปแบบเดิมเป็นหลัก เช่น การออกแบบประตู หน้าต่าง ได้เปลี่ยนวัสดุกรุบานเป็นกระจกใสเพื่อให้ห้องได้แสงสว่างมากขึ้น เพราะอาคารมีหลังคากระเบื้องบังแสงสว่างอยู่ และเพื่อให้มองเห็นจากภายนอกได้ ทำให้อาคารนี้ใช้สำหรับสาธารณะประโยชน์ [PUBLIC BUILDING] ได้ดีขึ้น

ภาพที่ ๙
ตำหนักนารีประเวศเมื่อบูรณะแล้ว

ภาพที่ ๑๐
สภาพภายในอาคารตำหนักนารีประเวศ
เมื่อบูรณะแล้ว ประดู - หน้าต่าง
กรุด้วยกระจกเพื่อให้สามารถใช้เป็นอาคาร
สาธารณะได้ดีขึ้น

ภาพที่ ๑๑
สภาพภายในตำหนักนารีประเวศ
เมื่อบูรณะแล้ว

๕.๒.๔ ออกแบบสาธารณูปโภค ได้แก่การดัดแปลงห้องน้ำ ห้องส้วมใหม่โดยใช้เครื่องสุขภัณฑ์ใหม่ ออกแบบระบบระบายน้ำ การกำจัดสิ่งปฏิกูล ออกแบบระบบไฟฟ้าและดวงโคม เป็นต้น

๖

แบบบูรณะ

แบบบูรณะที่เขียนมี ๓ ส่วนคือ

๖.๑ แบบสำรวจ คือแบบร่างตามสภาพเดิมใช้สำหรับการสำรวจและเป็นต้นแบบสำหรับเขียนแบบบูรณะก่อสร้าง

๖.๒ แบบสภาพเดิม มีความจำเป็นต้องเขียนเพราะสภาพก่อนบูรณะและสภาพอาคารเมื่อบูรณะแล้วจะมีสภาพแตกต่างกันมาก

๖.๓ แบบบูรณะ

๗

ขอบเขตของการบูรณะ

๗.๑ บูรณะอาคาร

ได้แก่การบูรณะอาคารสามหลังในบริเวณคือ ตำหนักนารีประเวศ ๒ หลัง และห้องส้วม๑หลัง ให้กลับคืนสภาพสมบูรณ์ โดยการสร้างผนังส่วนที่หายไปให้สมบูรณ์ตามแบบ ฉาบปูนผนังใหม่หมด ทำประตูและหน้าต่างใหม่ ทำพื้นอาคารใหม่ ทำพื้นกระเบื้องใหม่ สร้างหลังคาใหม่ ส่วนที่เป็นไม้ทาสีใหม่และทาสีกันปลวก ทำบันไดใหม่เพิ่ม ๑ จุด

๗.๒ บูรณะผังบริเวณ ได้แก่ปูพื้นลาน บันได พนักบันได ซ่อมประตูใหญ่ทางเข้าตำหนัก

๗.๓ งานสาธารณูปโภค ได้แก่การติดตั้งดวงโคมทั้งในและนอกอาคาร ติดตั้งแบบไฟฟ้าติดตั้งระบบประปา ติดตั้งสุขภัณฑ์ ระบบระบายน้ำเสีย

๘

ระยะเวลาทำงาน

การสำรวจและออกแบบบูรณะ	ประมาณ ๔ เดือน (มีนาคม – มิถุนายน ๒๕๒๘)
การบูรณะ	ประมาณ ๑๐ เดือน (บูรณะเสร็จปี พ.ศ. ๒๕๒๙)

* * * * *

บรรณานุกรม

ประวัติอาคารและประวัติการบูรณะ

เอกสารชั้นต้น

จดหมายเหตู่แห่งชาติ, กอง. เอกสารรัชกาลที่ ๕ ยธ. ๔.๑/๑๑ เรื่องซ่อมพระนครคีรี

จดหมายเหตู่แห่งชาติ, กอง. เอกสารรัชกาลที่ ๕ ศธ. ๐๗๐๑.๔๑.๑/๗๔ เรื่องซ่อมพระนครคีรี และ ศธ.๐๗๐๑.๒๖.๒/๔ เรื่องหน่วยศิลปากรต่างๆ

จดหมายเหตู่แห่งชาติ, กอง. เอกสารรัชกาลที่ ๔ รล.ภพ. เล่มที่ ๑๗, ๑๘, ๒๑, ๒๕, ๒๗ และ ๓๑ เรื่องการก่อสร้างพระนครคีรี

จดหมายเหตู่แห่งชาติ, กอง. ภาพเก่าพระนครคีรี

สถาปัตยกรรม, กอง. รายการบูรณะกลุ่มอาคารนาริประเวศ ๒๕ มีถุนายน ๒๕๒๔ (เอกสารอัดสำเนา)

หนังสือ

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าพระยา. ประชุมพงศาวดารเล่มที่ ๑๔ พระนคร : องค์การค้าคุรุสภา ๒๕๐๗

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าพระยา. ประชุมพงศาวดารเล่มที่ ๑๔ พระนคร : องค์การค้าคุรุสภา

ทิพากรวงศ์ เจ้าพระยา. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๔ พระนคร : คุรุสภา ๒๕๐๓

มนู อุคตมเวช, พระบรมราชานุสรณ์แห่งราชจักรีวงศ์ ในสมเด็จพระบรมฯ พ.ศ. ๒๕๒๕ สมบูรณ์ แก่นตะเคียน บรรณาธิการ, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เรือนแก้ว ๒๕๒๕

การสำรวจ

THE INSTITUTE OF ADVANCED ARCHITECTURAL STUDIES, UNIVERSITY OF YORK, **NEPAL PROPOSALS FOR THE CRÉATION OF A BRITISH CENTRE FOR THE RESTORATION OF THE CULTURAL HERITAGE OF NEPAL** [PHOTO COPIED], YORK, UNDATED.

การวิเคราะห์และหลักการในการบูรณะปฏิสังขรณ์

BRUNSKILL, R.W., **ILLUSTRATED HANDBOOK OF VERNACULAR ARCHITECTURE**, FADER & FABER, LONDON, 1978.

FEILDEN, BERNARD M., **CONSERVATION OF HISTORIC BUILDINGS**, BUTTERWORTHS, LONDON, 1982.

CHUNGSIRIARAK, SOMCHART, **PRANAKORNKIRI : A CONSERVATION STUDY**, UNPUBLISHED DISSERTATION, UNIVERSITY OF YORK, 1983.

เทคนิคในการบูรณะ

ASHURST, J., MORTARS, **PLASTERS AND RENDERS IN CONSERVATION**, RASA, MIDDLESEX, 1983.

ELLIS, N., HUTCHINSON, B.D., BARTON, J., **MAINTENANCE & REPAIR OF BUILDINGS**, BUTTERWORTHS, LONDON, 1978.

MELVILLE, IAN A. & CORDON, IAN. A., **THE REPAIR & MAINTENANCE OF HOUSES**, THE ESTATES GAZETTE LTD., LONDON 1979.

TORRAGA, G., **POROUS MATERIALS BUILDINGS**, ICCROM, RINE, 1988.

